Qədim Diyar
May 2026, Cild. 8, Say 5, s. 251‒258
Ancient Land
May 2026, Vol. 8, Issue 5, pp. 251‒258
DOI: https://doi.org/10.36719/2706-6185/60/251-258

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində institusional mexanizmlərin rolu və təkmilləşdirilməsi istiqamətləri: Azərbaycan təcrübəsi

Fizuli Kərimov

Xülasə. *Milli iqtisadiyyatın dayanıqlığı yalnız iqtisadi artımın göstəriciləri ilə deyil, həm də makroiqtisadi sabitlik və sosial rifahı qoruyan institusional mexanizmlərlə ölçülür. İqtisadi təhlükəsizlik konsepti daxili və xarici təhdidlərə qarşı iqtisadi sistemin davamlılığını, milli maraqlara uyğun iqtisadi inkişafın təmin olunmasını və milli istehsal potensialının qorunmasını əhatə edir. Azərbaycan müstəqillik dövründə iqtisadi təhlükəsizlik siyasətini formalaşdırarkən enerji resurslarına əsaslanan iqtisadiyyatın risklərini dərk etmiş, buna görə də uzunmüddətli inkişafı üçün qeyri-neft sektorunun genişlənməsinə, fiskal və monetar siyasətin koordinasiyasına, strateji ehtiyatların yaradılmasına və xarici ticarət əlaqələrinin diversifikasiyasına yönəlib. Müasir qlobal qeyri-sabitlik şəraitində rəqəmsal transformasiya, innovasiya potensialının artırılması, kibertəhlükəsizliyin təmin edilməsi və beynəlxalq iqtisadi inteqrasiyanın gücləndirilməsi kimi yeni çağırışlar ön plana çıxır. Məqalə iqtisadi təhlükəsizliyin nəzəri əsaslarını və Azərbaycan təcrübəsində institusional mexanizmlərin tərkibini araşdırır, mövcud mexanizmlərin səmərəliliyini dəyərləndirir və təkmilləşdirmə istiqamətlərinə dair təkliflər irəli sürür. Təhlillər göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin inkişafı sosial rifahın yüksəldilməsi, makroiqtisadi sabitliyin qorunması, innovasiya və rəqəmsal iqtisadiyyatın dəstəklənməsi, regional bərabərsizliyin azaldılması və hüquqi-institusional strukturun gücləndirilməsi ilə sıx bağlıdır.*

Açar sözlər: *iqtisadi təhlükəsizlik, institusional mexanizmlər, dayanıqlı inkişaf, rəqəmsal transformasiya, fiskal siyasət, innovasiya, xarici ticarət*

Bakı Dövlət Universiteti, magistrant, Bakı, Azərbaycan
E-poçt: kerimov99fizuli@gmail.com
Daxil oldu: 20 Yanvar 2026; Qəbul edildi: 19 Aprel 2026; Onlayn dərc edilib: 28 May 2026
© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BY-NC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Qədim Diyar 8(5), 2026
Ancient Land 8(5), 2026

The Role of Institutional Mechanisms in Ensuring Economic Security and Directions for Their Improvement: The Case of Azerbaijan

Fizuli Kerimov

Abstract. *The resilience of a national economy is measured not only by growth rates but also by institutional mechanisms that safeguard macroeconomic stability and social welfare. The concept of economic security encompasses the ability of the economic system to withstand internal and external threats, to maintain development in line with national interests and to protect domestic productive capacity. Since gaining independence Azerbaijan has recognised the risks of an energy-dependent economy and has therefore oriented its long-term policy toward expanding non-oil sectors, coordinating fiscal and monetary policy, building strategic reserves and diversifying foreign trade. Under conditions of global volatility new challenges such as digital transformation, boosting innovation, ensuring cybersecurity and deepening international economic integration have become central. This paper examines the theoretical foundations of economic security and analyses the composition of institutional mechanisms in Azerbaijan's practice, evaluates their efficiency and proposes directions for improvement. The analysis shows that the development of the economic security system is closely linked to raising social welfare, safeguarding macroeconomic stability, supporting innovation and the digital economy, reducing regional disparities and strengthening the legal and institutional framework.*

Keywords: *economic security, institutional mechanisms, sustainable development, digital transformation, fiscal policy, innovation, foreign trade*

Baku State University, Master's student, Baku, Azerbaijan
E-mail: kerimov99fizuli@gmail.com
Received: 20 January 2026; Accepted: 19 April 2026; Published online: 28 May 2026
© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Azərbaycanın milli inkişaf modelində iqtisadi təhlükəsizlik anlayışı siyasi, sosial və iqtisadi proseslərin mərkəzində dayanır. İqtisadi təhlükəsizlik dövlətin iqtisadi sisteminin sabitliyini, daxili və xarici təhdidlərə qarşı davamlılığını və milli maraqlara uyğun inkişafın təmin olunmasını ehtiva edən kompleks anlayışdır. Bu kateqoriya təkcə iqtisadi artım göstəricilərinin qorunması deyil, eyni zamanda makroiqtisadi balansın saxlanılması, əhalinin sosial rifahı və istehsal resurslarının qorunması ilə bağlıdır. Qloballaşma proseslərinin sürətləndiyi, iqtisadiyyatların bir-birinə daha çox bağlı olduğu müasir dövrdə iqtisadi təhlükəsizlik milli təhlükəsizlik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Dünyada geopolitik gərginliklərin, maliyyə bazarlarında dalğalanmaların, enerji və ərzaq qiymətlərində kəskin dəyişikliklərin artması ölkələrin iqtisadi dayanıqlığını sınağa çəkir və iqtisadi siyasətin çevik, çevrildikdə dayanıqlı olmasını tələb edir.

Azərbaycan üçün iqtisadi təhlükəsizlik həm enerji ehtiyatlarının həddindən artıq dominantasının yaratdığı riskləri idarə etmək, həm də qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə iqtisadiyyatı şaxələndirmək zərurəti kimi təzahür edir. Müstəqilliyin ilk illərində iqtisadi sistemdə baş verən turbulentlik, inflyasiya və məzənnə dalğalanmaları, habelə regionda gedən münaqişələr milli təhlükəsizliyin iqtisadi aspektlərinə xüsusi diqqət yetirilməsini gündəmə gətirdi. Sonrakı dövrlərdə həyata keçirilən

neft strategiyası ölkəyə mühüm maliyyə ehtiyatları toplamağa imkan verdi. Bununla belə, dünya enerji bazarlarındakı qeyri-sabitlik və yaşıl keçid kimi qlobal tendensiyalar iqtisadi təhlükəsizlik strategiyasının yenilənməsini şərtləndirir. "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" sənədi uzunmüddətli dövrdə qeyri-neft sektorunun inkişafı, rəqəmsal iqtisadiyyatın genişlənməsi, innovasiya və insan kapitalının gücləndirilməsini prioritet kimi müəyyən etmişdir (World Bank, 2023).

Tədqiqat

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində institusional mexanizmlərin rolu həlledicidir. Bu mexanizmlər hüquqi çərçivə, iqtisadi siyasət və idarəetmə strukturları kimi müxtəlif komponentlərdən ibarətdir. Dövlətin tənzimləmə funksiyası, müstəqil monetar siyasət, fiskal sabitlik, strateji ehtiyatların formalaşdırılması, sosial müdafiə sistemi, innovasiya və rəqəmsal transformasiya siyasətləri iqtisadi təhlükəsizlik üçün əsas sütunlardır. Qloballaşmanın dərinləşməsi, rəqəmsal iqtisadiyyatın sürətli inkişafı, iqlim dəyişiklikləri və sosial bərabərsizlik kimi çağırışlar institusional mexanizmlərin daima təkmilləşdirilməsini tələb edir. İqtisadi təhlükəsizlik yalnız iqtisadiyyatın öz göstəriciləri ilə deyil, həm də milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiyasının səviyyəsi, xarici ticarət əlaqələrinin balansı və regional əməkdaşlıqla ölçülür (United Nations Development Programme, 2021). Bu girişdən sonra məqalədə əvvəlcə iqtisadi təhlükəsizliyin konseptual əsasları nəzərdən keçiriləcək, sonra Azərbaycan təcrübəsində institusional mexanizmlərin rolu təhlil ediləcək və sonda bu mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi üzrə istiqamətlərə dair təkliflər təqdim ediləcək.

İqtisadi təhlükəsizlik və konseptual əsaslar

İqtisadi təhlükəsizlik geniş məzmunlu anlayış olmaqla dövlətin iqtisadi sisteminin sabit və dayanıqlı fəaliyyət göstərməsini, sosial rifahı təmin etməsini və milli maraqlara uyğun inkişaf kursunu qorumasını tələb edir. Bu konseptual çərçivədə təhlükəsizlik daxili və xarici təhdidlərə qarşı adaptiv mexanizmləri, mənbələrin mühafizəsini və iqtisadi potensialın səmərəli istifadəsini ehtiva edir. Müasir tədqiqatlar iqtisadi təhlükəsizliyi yalnız iqtisadi göstəricilərin sabitliyi kimi deyil, həm də siyasi, sosial və ekoloji amillərin qarşılıqlı təsirinin nəticəsi kimi qiymətləndirir. Davamlı inkişaf, rəqabətqabiliyyətlilik, resursların səmərəli idarə olunması və beynəlxalq inteqrasiya bu anlayışın əsas elementləridir (İbrahimov, 2021).

Nəzəri tədqiqatlar göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizlik dinamik xarakter daşıyır. Burada statik tərəf makroiqtisadi sabitliyin, istehsal və maliyyə resurslarının qorunmasının və sosial təminatın davamlılığının saxlanılmasına yönəlir, dinamik tərəf isə iqtisadi sistemin qlobal dəyişikliklərə, texnoloji yeniliklərə və qeyri-ənənəvi təhdidlərə uyğunlaşmaq qabiliyyətini əhatə edir [8]. Bu yanaşma iqtisadi təhlükəsizliyi yalnız mövcud vəziyyətin qorunması kimi deyil, həm də gələcək dəyişikliklərə hazır olmaq kimi qiymətləndirir. Pandemiya, enerji qiymətlərinin dəyişməsi və logistik böhranlar kimi hadisələr son illərdə bu dinamik elementin əhəmiyyətini artırmışdır (Macrotrends, 2026).

İqtisadi təhlükəsizliyin tərkib hissələri arasında makroiqtisadi sabitlik, maliyyə sabitliyi, ərzaq və enerji təhlükəsizliyi, sosial rifah, informasiya və texnoloji müstəqillik kimi istiqamətlər önə çıxır. Bu komponentlərin hər biri spesifik siyasət alətləri və göstəricilər ilə qiymətləndirilir. Məsələn, inflyasiya dərəcəsinin kontrol altında saxlanması, büdcə kəsirinin optimallaşdırılması və valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi makroiqtisadi sabitliyin təminatıdır. Sosial rifahın qorunması əhalinin minimum yaşayış standartlarının təmin edilməsi, işlək əmək bazarı və səmərəli sosial müdafiə mexanizmlərinin tətbiqi ilə həyata keçirilir (Vəliyeva, 2026).

Tədqiqatlarda iqtisadi təhlükəsizliyin subyektiv və obyektiv ölçüləri fərqləndirilir. Subyektiv ölçülər dövlətin strategiyaları və siyasətlərindən, ictimaiyyətin iqtisadi təhlükəsizlik hissindən asılıdır. Obyektiv ölçülər isə konkret makroiqtisadi göstəricilərə (ÜDM artımı, inflyasiya, xarici borc yükü, işsizlik və s.) əsaslanır. Bu göstəricilərin müəyyən həddlər daxilində qalması iqtisadi təhlükəsizliyin minimal səviyyəsini təmin edir. Həddlərin aşılması isə milli maraqlara zidd proseslərin başlandığını və müdaxilə ehtiyacını göstərir (Qurbanova, 2024).

Qloballaşma və iqtisadi inteqrasiya milli iqtisadiyyatların xarici amillərə həssaslığını artırır. Bu baxımdan iqtisadi təhlükəsizlik yalnız daxili faktorların idarə olunmasına deyil, həm də xarici təhdid və imkanların analizinə əsaslanır. Azərbaycanın iqtisadi maraqları regional və qlobal enerji bazarları, tranzit kommunikasiya şəbəkələri və xarici ticarət tərəfdaşları ilə sıx bağlıdır. Məhz bu səbəbdən iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində milli maraqlara əsaslanan xarici siyasət, regional əməkdaşlıq və beynəlxalq razılaşmaların düzgün balansı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasında insan kapitalı və innovasiya potensialı xüsusi yer tutur. İqtisadi təhlükəsizlik həm də təhsil, sağlamlıq və elmi tədqiqatların inkişafı ilə bağlıdır; çünki yüksək ixtisaslı kadrlar və innovativ texnologiyalar milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətini artırır və yeni təhdidlərə qarşı çevik cavab verir. Rəqəmsal transformasiya və dördüncü sənaye inqilabının sürətlənməsi bu istiqamətin vacibliyini daha da artırır (Qasımlı və b., 2023).

Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin institusional mexanizmləri

Milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması dövlətin iqtisadi siyasətinin müxtəlif istiqamətlərini bir araya gətirən kompleks institusional strukturu tələb edir. Azərbaycan iqtisadiyyatında bu struktura hökumət orqanları, tənzimləyici qurumlar, maliyyə institutları, strateji ehtiyatlar və regional idarəetmə mexanizmləri daxildir. Hər bir mexanizm öz vəzifələri ilə iqtisadi təhlükəsizliyin müəyyən komponentlərini qoruyur.

Fiskal və monetar siyasət. İqtisadi təhlükəsizlik sisteminin əsas dayağı fiskal və monetar siyasətin koordinasiyasıdır. Dövlət büdcəsinin dayanıqlığı, vergi bazasının genişləndirilməsi və sərmayə xərclərinin optimallaşdırılması iqtisadi sabitliyin qorunmasına yönəlir. Monetar siyasət isə qiymət sabitliyi və maliyyə sektorunun dayanıqlığı üçün mühüm alətdir. Son illər Azərbaycan Mərkəzi Bankının siyasəti inflyasiyanı tənzimləmək və manatın məzənnə sabitliyini qorumaq məqsədi daşıyır. Qlobal maliyyə bazarlarında dalğalanmaların artması fonda məzənnə ehtiyatlarının artırılması, valyuta likvidliyinin yüksək saxlanması və faiz dərəcələrinin çevik idarə olunması mühüm məsələdir (Vəliyeva, 2026).

Strateji ehtiyatların formalaşdırılması. Enerji gəlirlərinin böyük hissəsi Dövlət Neft Fonduna yönəldilir və bu fondun aktivləri gələcək nəsillər üçün strateji ehtiyat rolunu oynayır. Paralel olaraq qızıl-valyuta ehtiyatları makroiqtisadi şoklara qarşı "təhlükəsizlik yastığı" funksiyasını yerinə yetirir. Dünya bazarlarında neft qiymətlərinin dəyişkənliyi Azərbaycan iqtisadiyyatını həssas edir və bu səbəbdən ehtiyatların diversifikasiya olunması və qeyri-neft gəlirlərinin artırılması prioritetdir. Strateji ehtiyatların idarə edilməsində şəffaflıq və hesabatlılıq iqtisadi təhlükəsizliyin əsas şərtidir (Qurbanova, 2024).

Qeyri-neft sektorunun diversifikasiyası və regional inkişaf. İqtisadi təhlükəsizlik sisteminin uğuru üçün mənbələrin şaxələndirilməsi zəruridir. Aqrar sektorun, turizmin, nəqliyyat-logistika xidmətlərinin və yüksək texnologiya sahələrinin inkişafı üçün dövlət proqramları icra edilir. Regionlarda yaradılan sənaye parkları, aqroparklar və logistika mərkəzləri yerli istehsal və məşğulluğu artırır və iqtisadiyyatın bütövlükdə dayanıqlığını gücləndirir. Regionlararası bərabərsizlik azaldıqca sosial sabitlik də möhkəmlənir (Ölkənin iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyası, 2026).

Xarici ticarət və gömrük siyasəti. Azərbaycan dünya bazarlarına inteqrasiya olunarkən xarici ticarət əlaqələrində risklərin minimallaşdırılması və ixracın diversifikasiyası ön plana çıxır. Xarici ticarət əlaqələrinin səmərəliliyinin artırılması üçün gömrük-tarif tənzimlənməsi, anti-dumpinq tədbirləri və sərhəd prosedurlarının sadələşdirilməsi həyata keçirilir. Tədqiqatlar göstərir ki, xarici ticarətin təşkilinə dair klassik və müasir nəzəriyyələrin yaradıcısı olan müəlliflər xarici ticarətin iqtisadi təhlükəsizlik baxımından həlledici rolunu vurğulayırlar (Talibova, 2023). Xarici ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi beynəlxalq əmək bölgüsünün dərinləşməsinə, məhsuldarlığın artmasına və milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafına imkan yaradır.

İnvestisiya və innovasiya siyasəti. İqtisadi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi üçün investisiya iqliminin yaxşılaşdırılması, mülkiyyət hüquqlarının qorunması və rəqəmsal innovasiyaların stimullaşdırılması əhəmiyyətlidir. Dövlət innovasiya mərkəzlərinin və startap ekosisteminin inkişafını dəstəkləyir, elmi-tədqiqat və təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlığı gücləndirir. Rəqəmsal iqtisadiyyat dərsliyi rəqəmsal meqatrendlərin, rəqəmsal təhlükəsizliyin və elektron ticarətin milli iqtisadi inkişafa təsirlərini geniş təhlil edir (Qasımlı və b., 2023). Bu yanaşma ölkənin informasiya-kommunikasiya infrastrukturu, kibertəhlükəsizlik standartları və data analitikası üzrə institusional mexanizmlərinin gücləndirilməsinə xidmət edir.

Sosial müdafiə və insan kapitalının inkişafı. İqtisadi təhlükəsizlik dayanıqlı sosial rifah olmadan mümkün deyil. Əhalinin gəlir bölüşdürülməsi, məşğulluq imkanları, təhsil və səhiyyə xidmətlərinə əlçatanlıq sosial sabitlik üçün vacibdir. Dövlət minimum əməkhaqqının tənzimlənməsi, əmək bazarına daxil olma imkanlarının genişləndirilməsi və sosial sığorta sisteminin gücləndirilməsi kimi mexanizmlərlə sosial riskləri azaldır. İnsan kapitalına yatırımlar iqtisadi sistemin innovativ potensialını artırır və modern texnologiyalara uyğunlaşmasını asanlaşdırır (İbrahimov, 2021).

Rəqəmsal transformasiya və kibertəhlükəsizlik. Müasir iqtisadi təhlükəsizlik rəqəmsal platformaların və data mühitinin təhlükəsizliyinə də bağlıdır. Elektron hökumət və rəqəmsal xidmətlərin genişləndirilməsi idarəetmənin effektivliyini artırsa da, eyni zamanda kibertəhlükələrə məruz qalma riskini yüksəldir. Rəqəmsal iqtisadiyyat kitabında rəqəmsal təhlükəsizliyin və kibertəhlükəsizlik infrastrukturunun gücləndirilməsinin vacibliyi vurğulanır (Qasımlı və b., 2023). Bu kontekstdə dövlətin kibertəhlükəsizlik strategiyası, rəqəmsal savadlılığın artırılması və fərdi məlumatların qorunması iqtisadi təhlükəsizlik mexanizmlərinin ayrılmaz hissəsidir.

İqtisadi təhlükəsizliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Azərbaycan iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin davamlılığı üçün institusional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsinə dair bir sıra istiqamətlər müəyyənləşdirilə bilər. Birinci istiqamət iqtisadi diversifikasiyanın dərinləşdirilməsidir. Qeyri-neft sektorunun inkişafı üzrə dövlət proqramları daha məqsədyönlü şəkildə icra olunmalı, kənd təsərrüfatı, turizm, nəqliyyat-logistika və yaradıcı sənaye kimi sahələrdə əlavə stimul paketləri hazırlanmalıdır. Regionların iqtisadi potensialının reallaşdırılması məqsədilə infrastruktur, logistika və insan kapitalına yönəlik sərmayələr artırılmalıdır. Bu yolla iqtisadi fəaliyyətin ərazi üzrə balanslı paylanması, sosial rifahın yüksəldilməsi və məşğulluğun artırılması təmin edilə bilər (Vəliyeva, 2026).

İkinci istiqamət fiskal və monetar siyasətin qabaqlayıcı və riskyönümlü xarakter almasıdır. Büdcə gəlirlərinin qeyri-neft mənbələri hesabına genişləndirilməsi, kölgə iqtisadiyyatının azaldılması və vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi dövlətin maliyyə dayanıqlığını gücləndirir. Mərkəzi Bank inflyasiya hədəflənməsi sistemini daha da inkişaf etdirməli, faiz dərəcələrinin bazar siqnallarına əsasən çevik tənzimlənməsini təmin etməlidir. Valyuta ehtiyatlarının diversifikasiyası və istiqraz bazarının genişləndirilməsi xarici şokların təsirini azaldar (Macrotrends, 2026).

Üçüncü istiqamət investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və innovasiyanın təşviqidir. Əlverişli biznes mühiti, mülkiyyət hüquqlarının qorunması və güvənli məhkəmə sistemi yerli və xarici sərmayədarların marağını artırır. Startapların maliyyələşdirilməsi üçün risk kapitalı fondları və biznes inkubatorları yaradılmalıdır. Elm, təhsil və biznes arasında əlaqələrin gücləndirilməsi, universitet və elmi mərkəzlərin innovativ layihələrə cəlb edilməsi innovasiya ekosisteminin inkişafına təkan verər. Rəqəmsal transformasiya prosesini sürətləndirmək üçün dövlət və özəl sektor arasında strateji tərəfdaşlıqlar qurulmalıdır (Qasımlı və b., 2023).

Dördüncü istiqamət xarici ticarət və beynəlxalq iqtisadi inteqrasiyanın gücləndirilməsi ilə bağlıdır. Azərbaycan öz tranzit potensialını artırmaq üçün beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinə və logistika layihələrinə aktiv şəkildə qoşulmalıdır. Gömrük prosedurlarının rəqəmsallaşdırılması, sərhəd keçidlərinin sürətləndirilməsi və ixracatçılar üçün stimulların artırılması xarici ticarətin səmərəliliyini yüksəldir. Xarici ticarət əlaqələrinin risklərini diversifikasiyalı bazar strukturu və yeni ixrac məhsullarının yaradılması vasitəsilə azaltmaq mümkündür. Klassik və müasir xarici ticarət nəzəriyyələrinin təhlili göstərir ki, beynəlxalq əmək bölgüsündən düzgün istifadə edən ölkələr iqtisadi təhlükəsizliklərini daha yaxşı qoruyurlar (Talibova, 2023).

Beşinci istiqamət rəqəmsal təhlükəsizlik və kibermüdafiənin gücləndirilməsidir. Dövlət orqanlarının və biznes strukturlarının rəqəmsal təhlükəsizlik standartlarına uyğunluğunun artırılması, milli CERT-in fəaliyyətinin gücləndirilməsi və kibertəhlükəsizlik üzrə milli strategiyanın icrası vacibdir. İnformasiya sistemlərinin dayanıqlığı və şəxsi məlumatların qorunması vətəndaşların güvənini artırır və rəqəmsal iqtisadiyyatın genişlənməsinə töhfə verir. Rəqəmsal iqtisadiyyat dərsliyində göstərildiyi kimi, kibertəhlükəsizlik infrastrukturu rəqəmsal transformasiyanın ayrılmaz tərkib hissəsidir (Qasımlı və b., 2023).

Altıncı istiqamət hüquqi və institusional islahatların davam etdirilməsidir. İqtisadi təhlükəsizliyin təminində hüquqi çərçivə vacibdir; iqtisadi münasibətləri tənzimləyən qanunvericiliyin modernləşdirilməsi, şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi korrupsiyanın qarşısını alır və investisiya mühitini yaxşılaşdırır. Dövlət orqanlarının səlahiyyət bölgüsü, hesabatlılıq və nəzarət mexanizmlərinin optimallaşdırılması institusional sistemin çevikliyini artırır.

Nəhayət, sosial müdafiə siyasətinin gücləndirilməsi və insan kapitalına yatırımlar davam etdirilməlidir. Əhalinin gəlir bərabərsizliyinin azaldılması, tibbi və təhsil xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması sosial sabitliyi təmin edir və insan resurslarının effektivliyini yüksəldir. Gənclərin rəqəmsal bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və peşə təhsili proqramlarının genişləndirilməsi yeni iqtisadi çağırışlara uyğun kadr potensialı yaradır (İbrahimov, 2021). Bu tədbirlər iqtisadi təhlükəsizliyin uzunmüddətli əsasını təşkil edir.

Cədvəl 1
Azerbaycanda ÜDM artımı və inflyasiya göstəriciləri (2020–2025)

İl	ÜDM artımı (%)	İnflyasiya (%)
2020	–4.30	2.76
2021	5.62	6.65
2022	4.71	13.85
2023	1.12	8.79
2024	4.07	2.21
2025	4.30	5.60

Mənbə: Araşdırma nəticəsində müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Bu cədvəl göstərir ki, 2020-ci ildə pandemiya və beynəlxalq şoklar səbəbilə iqtisadiyyat kəskin daralmış, inflyasiya isə aşağı səviyyədə qalmışdır. 2021–2022-ci illərdə ÜDM artımının sürətlənməsi müşahidə olunsa da, inflyasiyanın yüksəlməsi əhalinin alıcılıq qabiliyyətinə təzyiq göstərmişdir. 2023-cü ildə artım tempi xeyli yavaşlamış, 2024-cü ildə isə yenidən orta səviyyədə bərpa olunmuşdur. 2025-ci ildə iqtisadi artımın 4 faizdən yuxarı səviyyədə qalması iqtisadi aktivliyin sabitləşdiyini göstərir. Eyni zamanda inflyasiyanın yenidən müəyyən qədər artaraq 5.6 faizə çatması daxili tələbin canlanması və qiymət tənzimlənməsi ilə bağlı amillərlə izah oluna bilər. Bu dinamika göstərir ki, makroiqtisadi sabitlik qorunsa da, qiymət sabitliyinin saxlanılması üçün monetar siyasətin davamlı şəkildə optimallaşdırılması vacib olaraq qalır (International Monetary Fund, 2022).

Cədvəl 2
İqtisadi təhlükəsizliyin təminatında institusional mexanizmlər

Mexanizm	**Təsviri və funksiyası**
Fiskal və monetar siyasət	Büdcə gəlirlərinin diversifikasiyası, vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi, inflyasiyanın tənzimlənməsi və faiz dərəcələrinin çevik idarə olunması.
Strateji ehtiyatlar	Dövlət Neft Fondu və qızıl-valyuta ehtiyatları kimi vəsaitlər vasitəsilə iqtisadi şoklara qarşı "təhlükəsizlik yastığı" yaratmaq, gələcək nəsillər üçün resurs toplamaq.
Qeyri-neft sektorunun diversifikasiyası	Aqrar sektor, turizm, nəqliyyat-logistika, yüksək texnologiyalar və yaradıcılıq sənayelərinin inkişafı üçün dövlət proqramları və regional layihələr.
Xarici ticarət və gömrük siyasəti	Gömrük tarifləri, qeyri-tarif tənzimlənməsi, sərhəd prosedurlarının sadələşdirilməsi, ixracın və idxalın diversifikasiyası.
İnvestisiya və innovasiya siyasəti	Yerli və xarici sərmayədarların cəlb olunması, startap ekosisteminin dəstəklənməsi, intellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması və rəqəmsal innovasiyaların təşviqi.
Sosial müdafiə	Əhalinin gəlir bərabərsizliyinin azaldılması, məşğulluğun artırılması, minimum əməkhaqqının tənzimlənməsi, sosial sığorta sisteminin gücləndirilməsi və insan kapitalına sərmayələr.
Rəqəmsal transformasiya və kibertəhlükəsizlik	Elektron hökumət və rəqəmsal xidmətlərin inkişafı, kibertəhlükəsizlik standartlarının tətbiqi, məlumatların mühafizəsi və rəqəmsal savadlılıq proqramları.
Hüquqi və institusional islahatlar	Qanunvericiliyin müasirləşdirilməsi, şəffaflığın artırılması, korrupsiyaya qarşı mübarizə, dövlət idarəetməsində hesabatlılıq və vətəndaş iştirakının genişləndirilməsi.

Bu mexanizmlər bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə işləyərək milli iqtisadi təhlükəsizlik sistemini formalaşdırır. Onların hər birinin səmərəli fəaliyyəti üçün koordinasiya, şəffaflıq və mütərəqqi islahatlar vacibdir.

Qrafik 1.
ÜDM artımı və inflyasiya göstəricilərinin dinamikası (2020–2024)

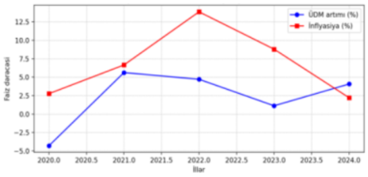

Mənbə: Dünya Bankının statistik məlumatları və Macrotrends məlumat bazası əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qrafik 1: 2020–2024-cü illər üzrə ÜDM artımı və inflyasiya dərəcələrinin dəyişməsi təsvir edilmişdir. Mavi xətt iqtisadi artımın, qırmızı xətt isə inflyasiyanın illər üzrə dinamikasını göstərir. 2020-ci ildə pandemiyanın təsiri ilə ÜDM artımı mənfi olmuş, 2021–2022-ci illərdə bərpa mərhələsi müşahidə edilmişdir. 2023-cü ildə artım zəifləsə də, 2024-də yenidən yüksəlmişdir. İnflyasiya isə 2022-ci ildə pik həddə çatmış, sonra tədricən azalmışdır.

Nəticə

Araşdırma göstərir ki, iqtisadi təhlükəsizlik çoxsahəli və dinamik bir anlayışdır və onun təmin olunması müxtəlif institusional mexanizmlərin birgə fəaliyyətini tələb edir. Azərbaycan təcrübəsi göstərir ki, enerji gəlirlərinin səmərəli idarə edilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafı iqtisadi təhlükəsizliyin əsas dayağıdır. Buna paralel olaraq, fiskal və monetar siyasətin koordinasiyası, strateji ehtiyatların yaradılması və rəqəmsal transformasiyanın təşviqi makroiqtisadi sabitliyin qorunmasına və sosial rifahın yüksəldilməsinə töhfə verir. Xarici ticarət əlaqələrinin diversifikasiyası və regional əməkdaşlıq ölkənin qlobal iqtisadi sistemdə mövqeyini möhkəmləndirir. İqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyası yalnız mövcud təhdidlərə qarşı müdafiə mexanizmləri deyil, həm də gələcək inkişaf üçün imkanların yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu baxımdan iqtisadi artım və inflyasiya kimi göstəricilərin analiz edilməsi, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması, innovasiya və rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı, insan kapitalına yatırımlar və sosial müdafiə sisteminin gücləndirilməsi prioritet olaraq qalır. Hüquqi və institusional islahatlar, şəffaflıq və hesabatlılığın artırılması, korrupsiyaya qarşı mübarizə və vətəndaşların iqtisadi qərarların qəbulunda iştirakının genişləndirilməsi iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin davamlılığını təmin edir. Gələcək dövrdə Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin daha da möhkəmləndirilməsi üçün iqtisadi diversifikasiyanın sürətləndirilməsi, yaşıl və rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı, regional bərabərsizliyin azaldılması və beynəlxalq iqtisadi inteqrasiyanın dərinləşdirilməsi vacibdir. Bu istiqamətlər üzrə ardıcıl və koordinasiyalı siyasət həyata keçirildikdə Azərbaycan öz milli maraqlarını qoruyan və qlobal qeyri-sabitlik şəraitində dayanıqlı qalmağı bacaran bir iqtisadi sistem qurmuş olacaq.

Ədəbiyyat

1. İbrahimov, E. (2021). Qloballaşma dövründə dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyi və milli mənafelərin koordinasiyası. İpək Yolu, (3), 48–56.
2. International Monetary Fund. (2022). *Regional economic outlook: Middle East and Central Asia*. IMF.
3. Macrotrends. (2026). *Azerbaijan GDP growth rate: Historical data 1991–2023*. Macrotrends məlumat bazası.
4. Macrotrends. (2026). *Azerbaijan inflation rate: Historical data 1992–2024*. Macrotrends məlumat bazası.
5. Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan. (2021). *Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər*. İqtisadiyyat Nazirliyi.
6. *Ölkənin iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyası*. (2026). *Elmi Tədqiqat, 6*(3).
7. Qasımlı, V., Talıbova, M., Quliyeva, G., və b. (2023). *Rəqəmsal iqtisadiyyat*. Azprint.
8. Qurbanova, A. V. (2024). Ensuring economic security in the context of modern economic relations. *TIM Jurnalı*, 1–15.
9. Talibova, N. E. (2023). İqtisadi təhlükəsizliyin təminatında xarici ticarət əlaqələrinin nəzəri aspektləri. *Elmi Xəbərlər (İctimai və Texniki Elmlər Seriyası), (4), 141–152.
10. United Nations Development Programme. (2021). *Human development report 2021/2022*. UNDP.
11. Vəliyeva, L. M. (2026). Qlobal iqtisadi qeyri-sabitlik şəraitində milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmləri. *Audit Jurnalı, 1*(51), 146–158.
12. World Bank. (2023). *Global economic prospects*. World Bank Publishing.